

Voorbij de erevelden

Een bezoek aan Ieper met leerlingen

Tussen 2014 en 2018 hebben een kleine drie miljoen mensen een bezoek gebracht aan de voormalige slagvelden van de Eerste Wereldoorlog in de Vlaamse Westhoek. Kwam iets minder dan de helft van de bezoekers uit België zelf (voornamelijk Vlamingen), de Nederlanders waren, na de Britten, de grootste groep die de streek rond Ieper ging bekijken. Dat waren niet in de laatste plaats groepen scholieren.

Zowel het Noord-Franse Verdun als de Ieperboog staan op het programma van vele scholen. Maar waar ga je nog meer naartoe? De bestemmingen zijn legio en een overdaad aan erevelden stompt leerlingen af. Een van de voordelen van een bezoek aan Ieper is dat ook tweetalige groepen hier volop terecht kunnen. Niemand kijkt vreemd op wanneer wordt verzocht om Engels met de groep te praten. Het Sintermeertencollege uit Heerlen regelt jaarlijks een ontmoeting op het slagveld van destijds tussen de tto-leerlingen en hun Britse partnerschool, met wie al voor het bezoek het *Great War Project* is begonnen. Een ander voordeel is dat scholen uit het zuiden van Nederland, als zij dat willen, in een dag op en neer kunnen. Zo bezocht een volle bus met leerlingen van het Mencia de Mendoza Lyceum uit Breda begin april vorig jaar een Britse, Franse en Duitse begraafplaats, *Hill 60* en *Caterpillar*, een museum en de *Last Post* in Ieper om rond middernacht de lange dag af te sluiten. De *Centennial*, de herdenking van 2018, die met een gedenkwaardige bijeenkomst om 11 uur 's ochtends op 11 november bij de Menenpoort werd afgesloten, heeft nog steeds gevolgen. Nog iedere avond staan er enkele honderden bezoekers bij de Menenpoort. Wie er om half acht nog niet is, moet genoeg nemen met een plaats op de derde rij. Scholen kunnen, met maximaal drie leerlingen, ook zelf deelnemen aan de ceremonie. Vooraf aanmelden bij de *Last Post Association* is aan te raden. Voor wie zelf geen krans heeft meegebracht is voor zo'n twintig euro een exemplaar te koop, bijvoorbeeld bij de museumwinkel van het *In Flanders Fields Museum* (IFFM) op de Grote Markt. Dit museum blijft overigens nog steeds een aanrader, maar wel met een opdracht, om te voorkomen dat leerlingen binnen een half uur hun polsbandje weer inleveren. (Zie voor een beschrijving van het museum *Kleio* 6, 2012, te vinden op www.vgnkleio.nl.)

Grootste begraafplaats

Is het IFFM nog steeds een goede optie, de *Tyne Cot*-begraafplaats – waar ook grotere bussen kunnen keren – is min of meer een must voor

scholengroepen. Met 11.956 graven is het de grootste begraafplaats van het Britse Gemenebest ter wereld. Op de muur achteraan de begraafplaats staan de namen van 35.000 soldaten zonder bekend graf. Het uitzicht over de rollende velden maakt duidelijk dat deze voormalige Duitse verdedigingslinie (de *Flanders I-linie*) moeilijk te veroveren was. Opmerkelijk blijven de vier Duitse grafstenen, zoals je die ook elders op de erevelden van de *Commonwealth War Graves Commission* (CWGC) – bezoekerscentrum in de Menenstraat, vlak voor de Menenpoort in Ieper – kunt vinden. Voor wie niet naar het IFFM wil, is het *Memorial Museum Passchendaele 1917* (MMP1917) een goed alternatief. Wie de tijd heeft, kan de wandelroute van een paar kilometer vanaf dit museum naar *Tyne Cot* volgen. Sterker nog, het is mogelijk om in de huid van een Australisch peloton uit 1917 – met uniform en uitrusting en al – te kruipen, en dan een dagvullend programma te krijgen. Deze *Platoon Experience* is inclusief soldatenkost van een eeuw geleden.

Ger Jan Onrust is afdelingsleider vwo en docent geschiedenis en maatschappijleer op het Jan van Brabant College in Helmond.

Leerlingen bekijken de namen van soldaten zonder bekend graf op *Tyne Cot*.

The Brooding Soldier.
Het ingetogen monu-
ment voor gevallen
Canadezen maakt veel
indruk.

Derde Slag bij Ieper

Het MMP1917 is gevestigd in het Kasteel van Zonnebeke. Hoewel het erop lijkt dat ook grote groepen hier terecht kunnen (goede parkeerplaats, picknicktafels, park) is het niet de bedoeling dat groepen groter dan dertig personen tegelijk binnestormen. Groepen krijgen een *timeslot* en, om congestie in het gebouw te voorkomen, is het beter om leerlingen gedoseerd naar binnen te laten gaan. Het is mogelijk om met een gids naar binnen te gaan, met een geluidsdrager of aan de hand van de artefacten en bijbehorende teksten de beginexpositie te volgen. Die gaat natuurlijk over de Derde Slag bij Ieper, die van eind juli 1917 tot midden november dat jaar. Zoals bij vrijwel alle gebeurtenissen tijdens de loopgravenoorlog zijn de hiermee gemoeide aantallen niet te bevatten: totaal rond de 450.000 slachtoffers, 107.000 ton granaten afgeschoten op de Duitsers. Op iedere plek waar je komt, zijn de aantallen zo immens dat de menselijke maat geheel zoek is. Sinds de uitbreiding en herstructurering van het museum (2013) zien bezoekers achtereenvolgens een traditionele collectie met uniformen, wapens en andere voorwerpen, vervolgens gaat men door de *Dugout Experience*, een ondergronds gereconstrueerd Brits verblijf van de laatste twee oorlogsjaren. Daarna kom je in een grotere ruimte met focus op de inzet van soldaten uit het Gemenebest en een collectie granaten met kleurbanden, waarmee werd aangegeven wat voor soort lading erin zat. Dan naar buiten, de Brits/Duitse loopgraaf in. Voordat men weer het gebouw ingaat, staat er nog een Amerikaanse naoorlogse prefabwoning, gebruikt tot 1978.

‘Afstemming met de buschauffeur is handig, want wanneer het veld nat is, worden flinke hompen zeelei mee terug de bus in genomen’

Terug in het gebouw zijn zaken van na de oorlog zichtbaar en is een contemplatieruimte ingericht. Het is logisch om na Zonnebeke het *Studentenfriedhof* van Langemark te bezoeken, waarbij het een aanrader is om onderweg even een paar minuten uit te stappen bij St. Julien, ofwel het Canadese oorlogsmonument *The Brooding Soldier*. Juist de ingetogenheid van het beeld, opgericht ter herinnering aan de 2.000 Canadese slachtoffers van de Duitse gasaanvallen van april en mei 1915, maakt indruk.

Duitse studentenmythe

Langemark Friedhof is net als *Tyne Cot* een verzamel-ereveld. In totaal liggen er sinds de jaren vijftig zo'n 44.300 overledenen. Langemark is ook de plek van de Duitse studentenmythe; vrijwilligers die, ondanks vermoeidheid, beperkte training

en slechte bewapening de tegenoverliggende Fransen en Britten een pak slaag zouden hebben gegeven. Het bericht dat zij, al *Deutschland, Deutschland über alles* zingend het slagveld op gingen, was goed voor het thuisfront, maar apocrief. Wel echt gebeurd is het offensief van 1914 dat uitliep in de *Flandernschlacht*. Tijdens het interbellum werd het verhaal echter aangedikt, wat nog werd versterkt nadat Hitler dit nogal besloten ereveld in 1943 bezocht. Langemark is ook een van de plekken waar tijdens deze oorlog voor het eerst gas werd ingezet. Op 22 april 1915 om 17.00 uur werden tijdens de Tweede Slag bij Ieper over een front van zes kilometer 6.000 gasflessen opengezet. Een wegwijzer laat zien in welke richting sindsdien nog gas is ingezet als terreurmiddel. Minder bekend, maar daarom wellicht interessant, is *Bayernwald*, een gereconstrueerde Duitse stelling van veertig meter hoog met zicht op Ieper. Van hieruit is goed uit te leggen dat er tussen 1915 en 1917 relatieve rust heerste aan dit front. De Britten, die onderaan de heuvel stonden, maakten geen kans en de Duitsers bouwden het uit tot een vrijwel onneembare vesting. Toch was men daar niet gerust op. In 1971 werd, bij toeval, de luisterschacht Berta 4 gevonden. De Duitsers vermoedden ondermijning van hun stelling en groeven een schacht van enkele tientallen meters naar beneden. Opmerkelijk is dat de Britten nu juist hier niet aan het graven waren, maar elders wel. Het is aan te raden om ruim van tevoren de kaartjes waarmee toegang wordt gekregen via een draaiport bij het bezoekerscentrum Het Heuveland te bestellen. Het voorkomt dat je eerst een rit naar Kemmel moet maken. Dat is natuurlijk geen enkel bezwaar als de Franse begraafplaats op de berg en het Britse hoofdkwartier in de Lettenberg worden bezocht. Zowel hier als bij *Bayernwald* is het mogelijk om leerlingen in de gelegenheid te stellen om, wanneer het veld er geploegd bij ligt, binnen enkele minuten bomscherven of kogels te vinden. Afstemming met de buschauffeur is dan handig, want wanneer het veld nat is, worden flinke hompen zeelei mee terug de bus in genomen. Het is ook aan te raden om enkele plastic

zakken mee te nemen om de roestende materialen in op te bergen.

Zoals geschreven, de hoeveelheid ervaarden – er zijn er 160 – kan afstompen. Het graf van John Condon (*Poelcapelle British Cemetery*), met zijn veertien jaar de jongste oorlogsvrijwilliger, wordt regelmatig door schoolgroepen bezocht. Het Jan van Brabant College uit Helmond koos voor *Bedford House Cemetery*, aangezien leerlingen van tevoren al een fragment hadden gelezen van *Private Peaceful*, de roman van Michael Morpurgo. Morpurgo – ook de auteur van *War Horse* – baseerde zijn verhaal op het leven van soldaat Thomas Samuel Henry Peaceful, wiens graf hier ligt.

Onderzoek naar graven

Bedford House ligt op de terreinen van het voormalige kasteeldomein Rosendaal, in de oorlog een brigadehoofdkwartier en veldhospitaal. De leerlingen uit Helmond moeten hier een graf selecteren en zo veel mogelijk informatie over de persoon die zij hebben gekozen zien te vinden. Dat begint bij het graf zelf en in het register, wat op iedere CWGC-begraafplaats te vinden is (en op internet). Verder onderzoek kan bijvoorbeeld worden gedaan naar de rang, het onderdeel, eventuele onderscheidingen, de plaats waar de overledene vandaan kwam, et cetera. Een vergelijkbare opdracht is ook gegeven aan een groep die het Britse WO II-ereveld tussen Geldrop en Mierlo heeft bezocht. De bedoeling van de opdracht is om de oorlog meer persoonlijk te maken; niet 5.144 gesneuvelden op *Bedford House*, maar 5.144 verschillende individuen die de oorlog niet hebben overleefd.

Waar rond Verdun in het landschap nog regelmatig de pokdaligheid van het kapotgeschoten terrein te zien valt, is dat in de *Ypres Salient* veel

minder het geval. *Hill 60* is hierop een uitzondering. Naast een kapotgeschoten bunker is op de loopplanken en in het trottoir op twee plaatsen zichtbaar gemaakt hoe dicht de linies elkaar konden benaderen. Aan de andere zijde van de spoorlijn, op loopafstand, ligt *Caterpillar*, een van de ondermijningskraters die op 7 juni 1917 ontstond, toen tegelijkertijd op negentien plaatsen onder de Duitse stellingen bomladingen tot ontploffing werden gebracht. Het geluid zou tot in Londen gehoord zijn. De tunnel hier werd door Australische mijnwerkers gegraven. Dat moest natuurlijk stilletjes gebeuren, want de Duitsers hadden af luisterposten. Tijdens het graven zijn dertig Australiërs overleden, die met een aan de weg staand monument worden herdacht.

Wie met een schoolklas naar de voormalige slagvelden van de Westhoek gaat, heeft, zeker nu de grote herdenkingen zijn geweest, legio mogelijkheden. Wie richting het IJzerfront trekt, zal het Belgische monument in Nieuwpoort, het onderliggende museum en de *ganzenpoot* van de IJzer bezoeken. In Diksmuide is er de Dodengang en de IJzertoren. Nabij staat in Vladslo het door Käthe Kollwitz gemaakte beeld *Het Treurend Ouderpaar*, uitkijkend over de rijen graven. Het verhaal daarbij, over haar zoon Peter, is schrijnend mooi. Musea als het Lange Max Museum (het kanon), het Käthe Kollwitz Museum in Koekelare, het Guynemerpaviljoen (naar de Franse vliegerheld) in Poelkapelle, het *Plugstreet 14-18 interpretation centre* in Ploegsteert, het museum Hooge Crater in Zillebeke en *Talbot House* in Poperinge vertellen allen hun eigen verhaal. De toeristische diensten van onder meer het Heuvelland en Ieper zijn meer dan behulpzaam in het organiseren van een trip. Een een- of tweedaags bezoek is de investering zeker waard. ■

Bayernwald is een gereconstrueerde Duitse stelling.

